

Bazı Ülkelerde ve Türkiye'de Bankaların Tarımsal Kredi Uygulamalarının Analizi*

İpek TOPUZOĞLU¹, M. Metin ARTUKOĞLU¹

*Bu çalışma İpek Topuzoğlu'nun Doktora tez çalışmasının bir bölümünden hazırlanmıştır.
¹Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Bornova, İzmir

Makale Künyesi

*Araştırma Makalesi /
Research Article*

*Sorumlu Yazar /
Corresponding Author*
M. Metin ARTUKOĞLU
metin.artukoglu@ege.edu.tr

Geliş Tarihi / Received:
14.11.2019
Kabul Tarihi / Accepted:
29.11.2019

Tarım Ekonomisi Dergisi
Cilt: 25 Sayı: 2 Sayfa: 249-258
Turkish Journal of
Agricultural Economics
Volume: 25 Issue: 2 Page: 249-258

DOI 10.24181/tarekoder.646929

Özet

Bu çalışmada seçilmiş ülkeler ve Türkiye'de tarımsal kredi piyasasının genel durumu, bankaların tarımsal kredi uygulamaları karşılaştırılmaya çalışılmıştır. Seçili ülkelerde tarımsal finansman alt yapısı, teminat şartları, kredi değerlendirmelerde sadece raiting / skoring sorguları üzerinden yapılmakta olduğu, bankacılıkta ciddi kayıt alt yapısı ile Türkiye'den ayrıldığı görülmekte olup, bu sistemin birçok yönü ile Türkiye için ciddi olarak ele alınması gerektiği düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: Tarımsal kredi, özel bankalar, tarımsal finansman, kredi, finansman.

Analysis of Agricultural Credit Practices of Banks in Selected Countries and Turkey

Abstract

In this study it's aimed to compare agricultural credit market conditions and agricultural loan practices of commercial banks in selected countries and in Turkey. In selected countries, agricultural financing infrastructure, collateral requirements and credit evaluations are made only through raiting / skoring queries. It is considered that this system is very different from Turkish style and must be evaluated according to Turkey.

Key words: Agricultural credit, commercial banks, agricultural finance, credit, finance.

1.GİRİŞ

Tarımsal kredi, tarım sektörünün gelişmesinde temel faktörlerden birini oluşturmaktadır. Türkiye'de tarım kredi sistemi uzun yıllar T.C. Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri aracılığıyla yürütülmüştür. 2000'li yıllar ile birlikte T.C. Ziraat Bankasının mevzuatında yaşanan değişimler ve özel bankaların reel sektörden kredi dönüşlerinde yaşadığı sorunlar tarımsal krediye yeni bir bakış getirirken, devlet iç borçlanma senetlerine bağlanan fonların getirilerindeki düşüşler de özel bankaların henüz kredi konusunda bakır bir alan olan tarıma yönelmelerine yol açmıştır. 2018 yılı itibari ile özel bankaların tarım kredileri içindeki payı BDDK verilerine göre %30'un altına düşmüştür (BDDK, 2019).

Türkiye'de tarımsal finansman ve kredi ilgili olarak son yıllarda yapılmış birçok çalışmada Türkiye'deki tarımsal kredi sistemine yönelik durum özetlenerek, öneriler getirilmiştir (Özçelik ve ark,2005; Güneş ve Artukoğlu,2010; Koçtürk ve ark, 2013;Güneş ve Hormoz,2016; Ünlüer ve Güneş,2016, Adanacıoğlu ve ark,2017, Güneş ve Movassaghi, 2017). Bu çalışma konuyu bankalar özelinde ele alarak, seçilmiş ülkelerdeki uygulamalarla karşılaştırarak, Türkiye için öneriler getirmesi yönü ile bu çalışmalardan ayrılmaktadır.

Bu çalışmada, genelde bankalar, özelinde özel bankalar tarım sektörü ilişkisinin gerek seçilmiş ülkeler gerekse Türkiye açısından ele alınarak ortaya konulması ve Türkiye için öneriler getirilmesi amaçlanmış olup, bu önerilerin sektörde yer alan kurumlar ve politika belirleyicilere yol gösterici olabileceği düşünülmektedir.

2.MATERYAL ve YÖNTEM

Materyal

Türkiye'de tarımsal kredi uygulamaları ile ilgili olarak yapılmış bilimsel çalışmaların yanında yurt dışı kaynaklı çalışmalardan, süreli yayınlardan, bu konuda basımı yapılmış kitaplardan ve finansör kuruluşların yayı ve eğitim notlarından faydalanılmıştır. Yurt dışındaki tarımsal finansman uygulamaları için Tarım Bakanlıkları, Tarım komisyonları, yurt dışında faaliyet göstermekte olan tarımsal finansman kuruluşları ve varsa Türkiye temsilciliklerinin web sitelerinden ve erişim sağlanan bireylerle yapılan görüşmelerden bilgi edinilmiştir.

İstatistikî bilgilerinin temininde; EUROSTAT, Dünya Bankası, IMF, FAO, OECD, USDA, BDDK, Bankalar Birliği, TÜİK, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Tarım ve Orman Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, ulusal ve uluslararası istatistik ve tarımsal araştırma kurumlarından faydalanılmıştır.

Türkiye'de uygulanmakta olan tarımsal finansman enstrümanları ile ilgili olarak sektörde faaliyet göstermekte olan kamu kurum ve kuruluşları ile özel bankalardan ve kooperatiflerden bilgi edinilmiştir.

Yöntem

Verilerin elde edilmesinde kullanılan yöntemler

Dünyada incelenecek ülkeler belirlenirken, ekonomik yapıları ile coğrafi konumları, tarımsal yapıları, uygulamakta oldukları tarım politikaları, finansman olanakları ve uygulama koşulları ve Türkiye ile yürütölmekte olan eko-politik ilişkiler göz önünde bulundurulmuştur.

IMF verilerine göre, dünya nüfusunun yaklaşık %14'ünü teşkil ettiği halde, dünyanın ekonomik verimlilik ölçüsü olan brüt iç hasılasının üçte ikisini temsil eden G8 ülkeleri arasından; gelişmiş bir tarımsal finansman altyapıları bulunan A.B.D., Almanya, Birleşik Krallık, Fransa ve İtalya incelenecek ülkeler olarak belirlenmiştir. A.B.D. dışında seçilmiş ülkelerin de üyesi olduğu AB'ye üye ve Avrupa'nın 6. Büyük ekonomisine sahip, tarımsal ürün ihracatında A.B.D.'den sonra ikinci sırada yer alan, Hollanda da incelenecek ülkelere dâhil edilmiştir.

Türkiye'de tarımsal finansman konusunda kullanılmakta olan temel ürünün tarımsal kredi olması ve diğer finansman yöntemlerinin çok fazla tercih edilmemesi nedeni ile çalışmada kredi süreçlerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Seçilmiş ülkelerde ise benzer konularda faaliyet gösteren özel sermaye bankalarından; Amerika'da FFCS, PCA, FAMC, Birleşik Krallık'ta Royal Bank Of Scotland, Fransa'da Credit Agricole, İtalya'da Iccrea Banking Group, The Banche Popolariare, Almaya'da DGVR, DZ Bank AG, Rentenbank, Hollanda'da ABN AMRO Bank NV gibi kurumlarla iletişime geçilerek yazışmalar ile bilgi derlenmiş ya da web siteleri üzerinden paylaşılan veri ve raporlardan faydalanılmıştır.

Ayrıca yerli bankalarla ve Rabobank ile yapılan yüz yüze görüşmelerde daha önce detayları araştırılmamış olan kredi koşulları, iş süreçleri ve değerlendirme kriterleri gibi konularda bilgi toplanmıştır.

Verilerin analizinde kullanılan yöntemler

Çalışmada yüzde, indeks gibi klasik yöntemler yanında, sektör içinde yaşanmış olan deneyim ve gözlemler rakamsal verilerle desteklenerek çıkarımlar yapılmıştır.

3. SEÇİLMİŞ ÜLKELERDE TARIMIN FİNANSMANI ve KREDİ

A.B.D.

Dünyanın en büyük küresel güçlerinden biri olan ABD, birçok sektörde ve üründe olduğu gibi tarımsal ürün üretiminde ve ticaretinde de önemli bir potansiyele sahiptir. Tarım sektörü, ABD'nin GSYH'nin yüzde 1 gibi küçük bir oranını teşkil etmekle birlikte, küresel ölçekte değerlendirildiğinde sektör önemli bir üretim potansiyeline sahiptir (FAO, 2019).

ABD'de çiftçilerin nakit ihtiyaçlarının karşılanmasında Federal Çiftlik Kredi Sistemi (Federal Farm Credit System – FFCS) kilit konumundadır. Çiftçilere kullanılan kredilerin %35'i bu sistem çatısı altındadır. FFCS içinde tarıma kredi sağlayan üç ana yapı bulunmaktadır. Bunlar:

a) Farm Credit System (FCS), 9 adet bağımsız ve ortaklara ait Tarımsal Kredi Birliği (Agricultural Credit Associations – ACAs), 3 Çiftlik Kredi Bankası (Farm Credit Banks – FCBs), 1 Tarım Kredi Bankası (Agricultural Credit Bank – Co Bank), 1 Federal Arazi Kredi Birliği (Federal Land Credit Associations – FLCA) bileşenlerinden oluşmaktadır (Chen, 2018). Verilen kredi hizmeti yanı sıra FCS, tarım sektörüne; kredi hayat sigortası, ürün sigortası, muhasebe kayıt hizmetleri ve nakit yönetimi gibi finansal ürünlerle de destek olmaktadır. Organizasyon üreticilerin alet – ekipman temini için leasing programlarına erişimini de sağlamaktadır.

Yapı içinde bulunan 4 adet banka; Tarım Kredi Bankası (Agricultural Credit Bank – Co Bank ACB), AgriBank (FCB), AgFirst Farm Credit Bank ve Farm Credit Bank of Texas'tır. Co Bank dışında kalan üç banka çiftlik kredi bankası olarak organize edilmiştir. Co Bank ise; diğer bankaların yetkilerine ilave olarak farklı yetkileri de alarak tarımsal kredi bankası olarak kurulmuştur (Farm Credit Administration, 2018).

b) Production Credit Association (PCA); Üretim Kredi Birliği olarak adlandırılabilen bu yapının amacı tarımsal işletmelere kısa ve orta vadeli kredi sağlanmasıdır. PCA; fonu temin ettiği bankanın koşullarına bağlı olarak 7 – 10 – 15 yıl vadeli krediler tesis edebilmekte ya da bu kredileri başka kurumlardan temin edebilmektedir.

c) Federal Agricultural Mortgage Corporation (FAMC); tarımsal gayrimenkuller üzerine tesis edilmiş ipotekler için ikincil bir pazar oluşturmak ve tarımsal ya da kırsal yatırımlar için hevesli aktörler için kolaylıklar sağlamayı amaçlamaktadır. Kuruluş geleneksel ve kamuya ait bir yapıdadır. İpotekli gayrimenkullerin satışı ile hem tarımsal finansman zararları minimize edilmekte hem de tarıma yatırım yapma konusunda gönüllü kişilerin bu hedefe ulaşması sağlanmaktadır.

Amerika'da tarıma finansman sağlayan bir başka kuruluş ise Ulusal Kooperatif Bankası (National Cooperative Bank)'dir. Banka enerji kooperatifleri dışında her sektörden kooperatife kredi vermektedir. Enerji kooperatiflerinin kapsam dışında tutulmasının nedeni ise enerji kooperatiflerinin kendilerine özgü kooperatif bankalarının olmasıdır. ABD'de kullanılan toplam krediler içinde tarımsal kredilerin payı 2018 yılı için %0,84'tür (FAO,2019).

Birleşik Krallık

Birleşik Krallık'ta 420 adet çiftçi kooperatifi bulunmaktadır. Ülkede faaliyet gösteren üreticilerin neredeyse yarısı bu kooperatiflerin sahipleri konumundadır. Ülkedeki en büyük 100 kooperatifin yarısı tarımsal kooperatiflerden oluşmaktadır (Co-operatives UK, 2019).

Bankacılık piyasasına baktığımızda; Barclays, HSBC, Lloyds Banking Group, Natwest (Royal Bank of Scotland), J.P. Morgan, The Bank of Scotland ve Morgan Stanley ülkenin en büyük 7 bankasıdır (TheBanks.EU, 2018). Royal Bank of Scotland; NatWest, Ulster Bank, Coutts, Adam & Company, Child & Co., Drummonds, Holt's Isle of Man Bank, Lombard, RBS International, NatWest Markets markalarını çatısı altında barındırmaktadır. Söz konusu kurumların tümü standart bankacılık hizmetleri sunarken tarımsal üretim yapanları ayrı bir değerlendirme kriterine tabi tutmaksızın ticari bankacılık kapsamında üreticilere de hizmet vermektedir. Ancak geçtiğimiz sene ülkede en çok ticari kredi kullandıran yapı da bu yapı olmuştur (RBS, 2019).

Ülkede tarıma finansman sağlayan bir diğer yapı ise The Co-operative Bank'tır. Banka Co-operative Group'a aittir. Grup himayesinde ayrıca; The Co-operative Financial Services, The Cooperative Insurance Society ve The Co-operative Investments olmak üzere; sigorta ve yatırım hizmetleri de verilmektedir (The Co-operative Bank, 2019). FAO istatistiklerinde diğer AB üyesi ülkelere ait tarımsal kredi verileri olmasına karşın Birleşik Krallık için veri mevcut değildir.

Fransa

Fransa tarımsal üretimde dünyanın en büyük on ülkesinden biri olarak bilinmekte olup, tarımsal üretimi ile Avrupa tarımsal üretiminin yüzde 18'ini karşılamaktadır (FAO,2019;OECD, 2019). Fransa'da tarım kooperatifleri gıda sektöründe %40 oranında piyasa payına sahiptir. Ayrıca Fransız kooperatif bankaları finans sektöründeki faaliyet ve başarıları sonucunda %60'lık bir pazar payına ulaşmışlardır (T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2015).

Fransa'da bankacılık sektörü irdelenecek olursa; ülkede 18 yerel banka, 90 kooperatif bankası ve 185 finans kuruluşu bulunmaktadır. Kooperatif bankaları, genelde yerel hizmet noktalarında finansman çözümleri sunmaktadır. Bağımsız olmayan ve 2013 – 2018 yılları arasında 10 tanesi kapatılan 80 ticari irtibat noktasından oluşan bu yapıda; irtibat bürolarının 40 tanesi Credit Agricole, 40 tanesi BPCE (Banque Populaire and Caisse d'Epargne), 9 tanesi Crédit Mutuel ve 1 tanesi Societe Generale'e aittir. Kooperatif bankaları 2017 yılında ülkenin bankacılık faaliyetlerinin %45,25'ini gerçekleştirmişlerdir. Crédit Agricole, BPCE ve Societe Generale ülkenin ilk beş bankası içinde yer almaktadırlar (TheBanks.EU, 2018a).

Crédit Agricole, ülkede tarımı finanse eden ana aktördür. Crédit Agricole Leasing & Factoring (CAL&F) şubeleri grubun özel finansman hizmetini vermektedir. Dünya genelindeki 22,3 milyar €'luk bütçesiyle Fransa ve Avrupa'nın leasing, faktoring ve yenilenebilir enerji finansmanı konularındaki lider bankasıdır. (Crédit Agricole, 2019) Ülkedeki 10 çiftçiden 9'unun finansmanı Crédit Agricole tarafından sağlanmaktadır. Kurum içinde özellikle CACIF (Crédit Agricole Capital Investissement & Finance) üzerinden tarımsal faaliyetler, şarap üretimi, gıda işleme gibi konulara finansman sağlanmaktadır. Ayrıca 2020 yılı için belirlenmiş altı stratejik sektörden bir tanesi de yine tarımdır. Fransa da 2018 yılı verileriyle tarım kredilerinin toplam krediler içindeki paylarının %5 civarında olduğu görülmektedir. (FAO, 2019)

İtalya

Avrupa'nın 4.dünyanın 8. büyük ekonomisi olan İtalya'da kooperatif bankacılık sistemi iki tip bankadan oluşmaktadır. İlki destek kurumu ve merkez bankası Iccrea olan kırsal Banchedi Credito Cooperativo (BCC), diğeri ise; daha büyük kapasitede çalışan ve daha fazla ürünü olan Banche Popolari'dir. , (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2018).

The Banchedi Credito Cooperativo (BCC); kırsal alanda uzmanlığı tarımı da içeren küçük kooperatif bankalarının bağlantı ağıdır. Iccrea Banking Group bu yapının destek/aracı kurumudur. Bu yapıda bir holding şirketi, bir merkez bankası ve şubeler bulunmaktadır. Bu şubeler her türlü bankacılık ürününü sunmaktadır (Iccrea Banca, 2016).

The Banche Popolariare İtalya'daki kooperatif bankalarının en eski temsilcisidir. Toplam hacimleri ülkedeki bankacılık piyasasının dörtte birine denk gelmektedir. En aktif bankalar genelde küçük ve orta boy işletmelerin bulunduğu güney bölgelerdir (Rabobank, 2008). İtalya'da 2017 yılı için kullanılan toplam krediler içinde tarımsal kredilerin hacmine bakıldığında, %5.28'dir (FAO,2019).

Almanya

Almanya Avrupa'nın en büyük, dünyanın ise dördüncü büyük ekonomisine sahiptir. Almanya'da birbirinden son derece farklı alanlarda kooperatifler vardır, örneğin kooperatif bankaları, tarım sektörü ile bağlantılı kooperatifler, üretim kooperatifleri ve özellikle küçük orta boy işletmelerin (KOBİ) ticari birlik işletmeleri, tüketici kooperatifleri ve konut inşa kooperatifleri bunlara örnek gösterilebilir. Kırsal kooperatifler; Almanya'da tarım ve gıda sektörü alanında yaklaşık 2.395 kooperatif faaldir – bunlar yerelden uluslararası faaliyet gösteren kooperatiflere kadar uzanmaktadır.

Kooperatif bankaları; Kooperatif finans birliğinin temelini, merkez bankası, çeşitli “birlik işletmeleri” ve bölgesel birlikler tarafından desteklenen yerel kooperatif bankaları (Volksbank ve Raiffeisen bankaları) oluşturur. Ulusal birlik örgütü BVR'dir. Bu çatı altından yerel düzeyde halen 875 bağımsız Volksbank ve Raiffeisenbank faaliyet göstermektedir (DGRV,2019).

Bir kooperatif merkez bankası bulunan Almanya'da kooperatif bankalarının kredilerde (büyük şirketler, KOBİ'ler, özel müşteriler gibi müşteri gruplarına bağlı olarak) %15 ile %27,9 arasında ve çeşitli mevduat türlerinde ise %16 ile %29 arasında değişen bir pazar payı bulunmaktadır (DZ BANK,2019).

Ülkede tarıma finansman desteği veren bir başka önemli yapı ise Rentenbank'tır. Banka, Alman Federal Hükümeti ve Federal Finansal Gözetim Otoritesi (Bundesaufsichtsamt für das Finanzwesen)'nin yasal gözetim ve denetimi altında bulunmaktadır (Gothe, 2015). Almanya'da 2018 yılı için toplam krediler içinde tarımsal kredilerin payı %3.58'dir (FAO .2019).

Hollanda

Hollanda dünyanın 17., Avrupa'nın ise 6. büyük ekonomisidir(Philips, 2017). Hollanda'nın tarım sektöründeki başarısı temelde kooperatiflere dayandırılmaktadır. Hollanda 81 milyar €'luk toplam kooperatif cirosu ile Avrupa'nın önde gelen ülkelerindedir. Ülkede tarım piyasasının %83'ü kooperatiflerin denetimindedir (European Parliament, 2019).

Rabobank Hollanda kökenli bir kooperatif bankasıdır. Genel olarak uluslararası ticaret ve kırsal aktivitelerle ilgilenen banka gıda ve tarımsal üretim konusunda uzmandır (Rabobank, 2019). Rabobank güncel verilere göre toplam aktifleri itibarıyla Hollanda'nın ikinci büyük bankası konumundadır. (TheBanks.EU, 2018d). Rabobank sadece ticari bankacılık hizmetlerinde değil tarımsal finansman konusunda da ülkede baskın bir role sahiptir. 2013 yılında yapılmış olan bir araştırmaya göre, Hollanda'daki arazi finansmanının %75'i, tarımsal bina finansmanının %77'si, ekipman finansmanının %80'i ve sermaye finansmanının %80'i kooperatif bankalarınca yapılmaktadır. Ticari bankaların payları %15 – 20 arasında değişmektedir (Jonsson at al, 2013).

2013 – 2018 döneminde ise Rabobank'ın Hollanda piyasasında toplam tarım kredileri içindeki payı %85 olmuştur. Hollanda da oransal olarak bakıldığında son beş yıldır tarım sektörüne kullanılan kredilerin toplam krediler içindeki payı %11'dir (Rabobank, 2019).

Türkiye'de Bankacılık Açısından Tarımsal Kredilerin Değerlendirilmesi

Türkiye'de tarımsal krediler sistemi uzun yıllar boyunca, T.C. Ziraat Bankası aracılığıyla ve piyasa faiz oranlarının altında bir maliyetle yürütülmüştür.

Türkiye'de tarım sektörünün kredilendirilmesinde yakın bir geçmişe kadar kamu bankalarının etkinliği devam etmiş, son dönemlerde özel bankaların da faaliyetleri kredi piyasasında göze çarpmaya başlamıştır. Özel bankalar 2001 krizi ile birlikte, diğer iş kollarında düşen faiz ve komisyonların sonucu olarak azalan kar marjları da kar odaklı çalışmakta olan özel bankaları görece karlı olan tarım konusunda daha istekli ve duyarlı olması sonucu doğurmuştur. Ayrıca kırsalda üretim yapmakta olan üreticilerin diğer ticari faaliyet yürütmekte olan kredi müşterilerine nazaran ödeme ahlaklarının halen daha yüksek olması, genelde tarım kredilerine teminat olarak gayrimenkul (özellikle tarım arazisi) ipoteği ya da yine çiftçi kefil alınması, sorunlu hale gelen kredilerin tahsil kabiliyetini arttırmakta bu da özel bankaların kendilerini görece emniyette hissetmelerine neden olmaktadır. Bununla birlikte bazı devlet destekleri ve kredilerde örgütlere ayrıcalık tanınmasından dolayı, üreticiler kredi ihtiyacını sağlamak amacı ile kooperatiflere ortak olmaktadır (Kınıklı ve ark., 2017a). Literatürde yapılan çalışmalar incelendiğinde, üreticilerin Tarım Kredi Kooperatiflerine ortak olma oranlarının oldukça yüksek olması bu durumu kanıtlar niteliktedir (Everest ve Yercan, 2016; Kınıklı ve ark., 2017a; Kınıklı ve ark., 2017b; Kınıklı ve Yercan, 2018). Küçük çiftçiler 2000 sonrası yapılan tarım politikası değişikliklerinden en fazla etkilenen gruptur. Destek ödemelerinden yeterince faydalanamamış ve destek alan kişiler kredi ödemelerinin geri ödemelerinde zorluk çekmişlerdir (Çelik Ateş ve ark., 2017).

2018 yıl sonu itibarı ile Türkiye'de faaliyet gösteren kamu bankalarının tümü, 7 özel banka, 3 yabancı sermayeli banka tarım kredisi kullanılmaktadır. Bu bankaların bir kısmı uzmanlaşmış kadrolar ile ayrı bir iş kolu şeklinde faaliyet göstermekte iken bir kısmı ise, tarımsal kredi ürünlerini, başka iş kollarına bağlı olarak üreticilere tahsis etmek üzere; işlem, yöre ya da ürün bazında değerlendirilmektedirler. Kamu bankalarının kullanılan tarım kredileri içindeki payının her dönemde ağırlık taşıdığı bilinmektedir. 2018 yılı itibarı ile kamu bankalarının toplam tarım kredileri içindeki payı %80 seviyesindedir (Çizelge1).

Çizelge 1. Yıllar İtibari ile Tarım Kredilerinin Sermayelerine Göre Bankalar Bazında Değerleri

Yıllar	Tarım Sektörü Toplamı (Milyon TL)			Özel Bankalar (Milyon TL)			Özel Bankaların Payı (%)		
	Kısa Vadeli	Orta ve Uzun Vadeli	Toplam Nakdi Kredi	Kısa Vadeli	Orta ve Uzun Vadeli	Toplam Nakdi Kredi	Kısa Vadeli	Orta ve Uzun Vadeli	Toplam Nakdi Kredi
2009	9,482	4,892	15,246	2,509	1,582	4,091	26.47	32.34	26.84
2010	12,271	9,335	22,550	2,992	2,361	5,791	24.38	25.29	25.68
2011	15,992	13,399	30,256	4,042	3,183	7,609	25.27	23.76	25.15
2012	16,567	14,310	31,834	5,325	3,589	9,245	32.14	25.08	29.04
2013	17,522	16,798	35,564	6,414	5,500	12,435	36.61	32.74	34.97
2014	21,895	21,749	44,927	7,795	7,274	15,673	35.60	33.45	34.89
2015	17,704	41,027	60,099	6,876	11,092	18,656	38.84	27.04	31.04
2016	21,038	48,973	71,974	6,887	13,366	21,406	32.73	27.29	29.74
2017	22,188	61,598	86,197	7,491	18,354	27,438	33.76	29.80	31.83
2018	25,806	70,758	100,339	8,076	18,153	28,591	31.29	25.65	28.49

Kaynak: BDDK, 2019.

Özellikle özel bankaların hizmet vermekte oldukları müşteri kitleleri oldukça değişken özellikler çizebilmektedir. Ancak bankaların, ölçümleme yöntemlerinin asgari koşullar üzerinde yoğunlaşması, ölçekleri arasında ciddi farklar olan üreticiler nerede ise benzer koşullar dikkate alınarak değerlendirilebilmesi riskli kredi kararlarına neden olabilmektedir. Bankaların üreticilere temas noktası olan şubelerde, tarım portföyü olarak görev yapan kişilerin gerek bankacılık gerekse tarımsal üretim süreçleri hakkında yeterli ve doyurucu bilgiye sahip olmamaları bazı durumlarda, ihtiyaç olmayan kredilerin üreticilere yük olmasına da yol açabilmektedir.

Tarımsal üretime dayalı kredilerde üretici tarafında karar mekanizmasını tetikleyen en önemli unsur kredinin maliyeti bir başka deyişle faiz oranıdır. Özel bankalar genelde tarım kredilerini diğer iş kollarına göre riskli gördüklerinden kredi faiz oranları yüksek seviyelerdedir. Tarım kredileri genel olarak ticari faiz oranları ile değerlendirilmektedir. T.C. Ziraat Bankasında tarımsal kredi faiz oranları 2013'ten bu yana %8-%12 aralığında değişmiş ve sübvansiyonlar da bu oranlar üzerinden uygulanmıştır. Mayıs 2019'da ise bu faiz oranı %16'ya çıkartılmıştır. T.C. Ziraat Bankasından özel bankalara göre oldukça düşük faiz oranları ile kredi kullanımını mümkün iken üreticilerin özel bankaları da fon kaynağı olarak görmesinin iki temel nedeni gözlenmiştir. Bunlar; T.C. Ziraat Bankasında prosedürün fazla olması ve teminat taleplerinin yüksek oluşu ile dolan kredi limitleridir.

Sektörde kullanılmakta olan kredilerin kalitesinin değerlendirilmesi açısından özellikle tarım için risk teşkil eden koşulların oldukça hızlı değiştiği şu günlerde gecikme ve takibe dönüşme oranları büyük önem taşımaktadır. Tasfiye olacak krediler açısından bakıldığında, 2018 yılı için, tarımsal kredilerin takibe dönüşüm oranı %4,3'tür (BDDK, 2019).

4. SEÇİLMİŞ ÜLKELER ve TÜRKİYE'DE BANKALARIN TARIMSAL KREDİ YÖNTEMLERİNİN KAŞILAŞTIRMASI

Gerek Türkiye'de gerekse incelenen ülkelerde genel kredi piyasası anlamında düzenlemeler olmakla birlikte tarım kredileri alanında bir yeknesaklık ne yazık ki bulunmamaktadır. Bu bölümde; Türkiye ve seçilmiş ülkeler arasında benzeşen ve ayrışan yönlerin belirlenebilmesi için karşılaştırmalı bir analiz yapılmaya çalışılmıştır.

Bu bağlamda ilk olarak ülkeler itibari ile finans piyasalarının ve tarım kredilerinin durumunun düzenleme durumları Çizelge 2'de özetlenmiştir. Görüldüğü gibi ülkeler itibariyle izleme, denetleme ve düzenleme süreç ve birimleri oldukça değişkendir.

Çizelge 2. Ülkeler İtibari ile Tarım Kredi Piyasasına Dair Denetleme ve Düzenleme Kurumları ile Bu Kurumların Görev ve Yetkileri

Ülke	İlgili Kurum	Kurumun Görevi
A.B.D.	ABD Ulusal Bankaları Denetim Kurumu, FED, Federal Mevduat Sigortası Kurumu, Tasarruf Denetim Dairesi* ve Tarım Bakanlığı	Ulusal bankaların düzenleyici ve denetleyici kurum ABD Ulusal Bankaları Denetim Kurumu'dur. FED, ulusal bankalar, tasarruf holding bankaları, üye olmayan kamu bankaları ve yatırım-kredi bankaları dışında ABD bankacılık sisteminden yetkili ve sorumludur
Birleşik Krallık	Financial Services Authority (FSA) and the Financial Ombudsman Service	(FSA) finans hizmetlerini ve aşağıdaki konuları düzenlemektedir; 1) piyasa emniyeti, 2) finansal istikrar, 3) üreticilerin korunması ve 4) finansal suçların azaltılması. Bu düzenlemeler için yazılı bir mevzuat bulunmaktadır. The Financial Ombudsman ise finansal işletmeler ile müşteriler arasındaki sorunları çözmektedir.
Fransa	Banque de France, Maliye Bakanlığı, Tarım Bakanlığı	The Banque de France ve Maliye Bakanlığı kredi piyasasını düzenlemektedir. Tarım Bakanlığı üreticilere verilecek sübvansiyonlu kredilere karar vermektedir. Maliye Bakanlığı ayrıca genel bankacılık düzenlemelerinden sorumludur. Ülkedeki yaygın düzenleme 1 Ağustos 2001'de yürürlüğe giren LOLF (Loi organique relative aux lois de finances) uygulamasıdır.
İtalya	Banca d'Italia, Istituto di servizi per il mercato agricolo alimentare (ISMEA), Tarım Bakanlığı, Società gestione fondi per l'agroalimentare (SGFA)	Banca d'Italia ticari bankaları denetlemekte ve Tarım Bakanlığı ISMEA ve SGFA'yı denetlemektedir. Finans piyasası Bankacılık ve Kredi kanunu ile düzenlenmektedir. Bu kanunun birçok bölümü de Medeni Kanuna ithafen düzenlenmiştir. Tarım Bakanlığınca 14.02.2006'da yürürlüğe konan kararname ile tarımsal işletmelere destek amaçlı bankalar arası fon düzenlenmiştir. Kırsal Kalkınmaya ilişkin politikalar ise AB ortak tarım politikası ve ülkedeki kanunlar ile birlikte oluşturulmaktadır.
Almanya	Bafin (Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht), Bundesbank	Tüm kredi piyasasının düzenleme ve denetiminden sorumludur. AB standartlarına tabi olarak üreticilere tarım kredileri konusunda bilgilendirme yapmaktadır.
Hollanda	De Nederlandse Bank (DNB), Autoriteit Financiële Markten (AFM)	DNB güvenilir bir finans piyasası yaratılmasını sağlamaktadır.
Türkiye	Merkez Bankası, Hazine ve Maliye Bakanlığı, Türkiye Bankalar Birliği (TBB), Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF), Bankacılık Düzenleme ve Denetim Kurumu** ve Tarım Bakanlığı	Merkez Bankası, devletin para ve kredi politikasını yönetmektedir. Hazine ve Maliye Bakanlığı son yapısal değişiklikle birleştirilmiştir. TBB ülkemizde faaliyet gösteren tüm bankaları temsil etmektedir. TMSF, mevduat sahibi, mevduatı kabul eden banka ve mevduatı sigorta altına alan kurum arasında hukuka dayalı olarak çalışmaktadır. BDDK Bankacılık alanında düzenleme, gözetim ve denetim yapmaktadır. Tarım Bakanlığı ise Kırsal Kalkınma ve İPARD kapsamında yürütülen çalışmaları sürdürmektedir.

Kaynak: Şekinci, Ş,2007; Gündoğdu A., 2016; Anonim,2019.

İyi işlemeyen ve etkisi az olan bir piyasanın sonucu olarak, devletler tarımsal işletmelerin desteklenmesi ve tarım kredileri konularında müdahaleci olmak isteyebilmektedirler. Bu müdahale kredi garantileri ile olabileceği gibi, kredi desteklemeleri, özel tarım kredi kuruluşları, yatırım teşvikleri ya da geri ödeme garantileri şeklinde de olabilmektedir. Kredi garantilerinde; bankalara izleme ve uyarı noktalarında teşvikler, üreticilere de daha az ödeme yapma gibi çeşitli riskler ve diğer kredi kaynaklarına karşı da ayrıcalıklar bulunmaktadır. Uzun süreli kredi desteklemeleri uzun vadede enflasyon ve nominal faiz oranları üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Özel tarım kredisi kuruluşları yüksek tutardaki ekspertiz ücretlerine karşı daha düşük işlem maliyetleri ile kredi temin edebilmektedir. Diğer yandan bu kuruluşlar uzmanlaştıktan sonraki süreçte daha yüksek riskli portföyler ile çalışmak zorunda kalmışlardır (Jonsson, at. al, 2013). Çizelge 3'de bilgi temin edilebilen ülkeler için devletlerin kredi destekleri izlenmektedir.

Çizelge 3. Tarımsal Kredilerde Devlet Desteklerinin Ülkelere Göre Durumu ve İlgili Kalemdaki Önemi (%)

Ülke	Devlet Tarafından Verilen Krediler	Piyasa Faizi Üzerinden İndirim	Geri Ödeme Garantisi	Yatırım Destekleri(Yatırımın Bir Bölümünü Destekleme)
A.B.D.			+	+
Birleşik Krallık			Hiçbir bilgi yok	
Fransa		+		
İtalya			+	+
Almanya		+		+
Hollanda			+	+
Türkiye		+		+

Kaynak: Anonim,2019.

Devletlerin tarım kredisi piyasasına müdahaleleri oldukça değişkendir. Birleşik Krallık'ta hiçbir müdahale bulunmazken, örneğin Almanya'da tarım kredisi konusunda uzman pek çok farklı devlet kuruluşu bulunmaktadır. Genel olarak ülkeler arasında en yaygın olan uygulama, devlet destekli kredilerin özel bankalar tarafından kullanılmasıdır.

Tarım kredisi piyasasında devlet desteklerinin karşılaştırmasının yanı sıra sektöre kredi veren kurumlar ve kredi kullananlar da incelenmelidir. Bu noktada araştırmaya konu ülkelerde tarımsal kredi sağlayan ana merkezlerin hangileri olduğu Avrupa Yatırım Bankası ve Avrupa Parlamentosu ortak çalışmasında incelenmiştir (European Parliament, 2018). Araştırmada kredi kullanan müşterilerle birebir görüşülerek gerçek bilgiler derlenmiştir. Çalışmanın yapıldığı ülkelerde kredi piyasasında farklı finansman kaynakları olmasına karşın araştırmada; Ticari bankalar, İpotek kuruluşları, kooperatif bankaları ve devlete ait kurumlar ele alınmıştır. Ticari bankalar serbest piyasa ekonomisinde rekabetle faaliyet göstermekte olduklarından faiz oranı ya da risk algıları nedeniyle farklı uygulamalar tercih edebilmektedirler. Bu bankalar genelde ING Grup, BNP Paribas, Lloyds and Nordea gibi genelde büyük ve kimi zaman da çok uluslu şirketlerdir. İpotek kuruluşları çiftlik binası ya da arazisini teminat alarak kredi sağlamaktadır. Çiftçi kooperatif bankaları ise sahiplerinin üreticiler olmasından ötürü ticari kaygılardan uzak faaliyet göstermekte ve üretime girdi sağlama, ürün satışı gibi faaliyetleri önemsemektedirler. Geçmişte sadece orman köylerinin gelişmesi için kurulan Tarım Kredi Kooperatifleri, ülkedeki değişen sosyo-ekonomik koşullar nedeniyle çeşitlenerek gelişmeye başlamış ve ortak sayısı en fazla olan tarımsal kooperatifler arasında yer almıştır (Yercan ve Kınıklı, 2016). Araştırma yapılan ülkelerde ticari bankaların oldukça büyük önem taşıdıkları görülmüştür. İncelenen seçilmiş ülkeler içinde kooperatif bankasının piyasa hakimiyeti olduğu tek ülke Hollanda'dır (European Parliament, 2018).

Bu çalışmada görüşme yapılan üreticilerin; 2017 sezonu için temin edilen finansman kalemleri incelendiğinde, halen şahıslardan temin edilen kaynakların incelenen AB üyesi ülkelerde önem taşıdığı görülmektedir (Çizelge 4).

Çizelge 4. AB Üyesi Ülkelerde 2017 yılında Kredi Temin Edilen Kaynaklar ve Kullanım Oranları

Fon Kaynakları	Kullanım Oranı(%)	Ortalama Bakiyeler (Euro)
Kısa Vadeli Krediler (18 aydan kısa)	5.3	35,363
Orta Vadeli Yatırım Kredileri (18 ay -5 yıl arası)	6.2	45,340
Uzun Vadeli Krediler (5 yıl ve üstü)	5.9	111,775
Mevcut Limitler, Limit Aşımaları, Kredi Kartları	5,5	33,993
Küçük Kredi Birlikleri ve Kooperatifler	1.4	
Tarımsal Ekipman için Leasing	4.1	
Şahıslardan Kaynak Temini	14.8	

Kaynak : European Parliament, 2018.

İncelemeye AB ülkelerinde fon temin kaynakları değerlendirildiğinde, bankacılık sektörünün gelişmiş olduğu Fransa ve Almanya'da bankalardan temin edilen fon miktarı yüksektir (Çizelge 5).

Çizelge 5. İncelenen Ülkelerde Bankalara Başvuru, Şahıslara Başvuru ve Her İki Kaynağın Kullanım Oranları (%)

Ülke	Bankaya Başvuru	Şahsa Başvuru	Banka ve Şahsa Başvuru
Fransa	44.50	0.40	1.10
Almanya	23.60	1.20	2.80
İtalya	6.20	0.30	0.50
Hollanda	28.00	0.70	2.80

Kaynak : European Parliament, 2018.

Tarımsal finansman konusunda atılacak doğru adımlar, Türkiye'nin potansiyelini sağlıklı bir şekilde hayata geçirmek için büyük önem taşımaktadır. Bu açıdan incelenen ülkeler ile Türkiye tarımsal bankacılık uygulamalarının karşılaştırma sonuçları aşağıda maddeler halinde belirtilmiştir.

1. İncelenmiş olan tüm ülkelerin çok eski yıllara dayanan bir tarımsal finansman alt yapıları bulunmakta olup, uzun yıllardır mevcut sistemlerini daha iyiye doğru revize edebilmek adına adımlar atmaktadırlar. Oysa Türkiye'de gerek bankacılık gerekse tarım finansmanı konusunda oturmuş bir yapıdan bahsetmek güçtür.

2. İncelenmiş olan ülkelerin tümünde tarım genel ekonomi içinde çok ağırlıklı bir pay almada stratejik önemi ve katma değeri göz önünde bulundurularak sektör desteklenmekte ve korunmaktadır. Ülkemiz ise özellikle değişken tarım politikaları nedeniyle sektörün mevcut ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır.

3. İncelenen ülkelerde uzun yıllardır üretim, tarımsal yapı, bankacılık anlamında ciddi bir kayıt altyapısı bulunmaktadır. Türkiye'de ise tarımsal üretim kayıtları sağlıklı tutulamamakta, tarımsal işletmelerin analizine elverişli muhasebe alt yapı ve ağı oluşturulamamakta, bankacılık anlamında da kayıt dışı süreçler bertaraf edilememektedir.

4. İncelenmekte olan ülkelerin tümünde tarımsal üretim hesaplama, inceleme sistemi mevcuttur. Oysa Türkiye'de böyle yeknesak bir alt yapıdan bahsetmek ne yazık ki mümkün değildir.

5. Türkiye'de bankalarda müşteri kayıtları tutulurken NACE kodlarının sağlıklı kullanılmadığı, özensiz kayıtlar oluştuğu bilinmektedir. Yurt dışındaki bankalarda ise böyle bir kayıt sorunu bulunmamaktadır.

6. Yurt dışında faaliyet gösteren bankalar ile yapılan görüşmelerde, kredi değerlendirmelerinin tarımsal hesaplamalardan bağımsız olarak tamamen Rating / Skoring sorguları üzerinden yapılmakta olduğu ve müşterinin segmentasyonu sonrasında tarımsal üretiminin sürece dahil edildiği öğrenilmiştir. Tarımsal üretim değerlendirmeleri merkezi olarak ve genellikle devlet eliyle yapılmaktadır. Türkiye'de ise kredi değerlendirmelerinin sınırlı bir bölümü ekranlar üzerinden yapılmakta nihai kararlar yine sübjektif koşullar üzerinden verilmektedir.

7. Tarımsal kredi faiz oranları, T.C. Ziraat Bankası özelinde devlet düzenlemesine tabi olup, özel bankaların faiz oranları ticari krediler faiz oranlarına göre ve piyasa eğilimlerine göre kısa vadede değişken şekilde seyretmektedir. Aynı şekilde piyasada kullanılan kredilerin vadeleri ekonomik koşullara göre anlık değişiklik göstermektedir. Oysa incelenen ülkelerde kredi vadeleri standart olarak uygulanmakta ve faiz oranları denetimli olarak belirlenmektedir.

8. Yurt dışında faaliyet göstermekte olan bankaların teminat şart ve koşulları Türkiye'den oldukça farklıdır. Genel olarak incelenen ülkelerde ipotek, sigorta, ürün senetleri, temlik gibi teminatlarla kredi kullanılırken Türkiye'de kefalet halen yaygın bir teminat şeklidir. Sigorta kredi teminatı olamamıştır. Sözleşmeli üretim ve elektronik senetler dışında ürün ödemeleri üzerinden kredi kullanılması yaygınlaşmamıştır.

9. Türkiye'de kredi başvurularında özel bankalarda ret oranları azımsanamayacak derecede çoktur. Bunun altında yatan temel neden borçlanmanın çok yüksek olması ve üreticilerin finansal okur- yazarlık noktasında yetersiz olmasıdır.

10. Türkiye'de özel bankalar tarafından kullanılmakta olan tarım kredilerinin hangi ürünleri ağırlıklı kredilendirdiği, bu ürünlerin kredi başarısı, kredilendirilen üreticilerin profili bankalar bazında ve kapalı raporla incelenmekte ve bir veri havuzunda paylaşılmamaktadır. Oysa incelenen ülkeler kredi piyasalarını ve tarımsal finans başarı durumlarını farklı yöntemlerle analiz etmektedirler.

11. Özel bankaların kredi vadeleri kredi başlığına göre sabittir ve belirli bir sınırı aşmamaktadır. Tabii ki bunda ekonominin mevcut yapısı etkili de olsa, incelenen ülkelerde vade tayininin kredi konusuna göre yapıldığı ve işletme bazında değiştii öğrenilmiştir.

5.SONUÇ ve ÖNERİLER

Çalışmamız sonucunda belirlenmiş olan sorunlara ilişkin öneriler aşağıda sıralanmıştır.

a. Tarım kredisi değerlendirmesi yapılırken üretimin yürütüldüğu parseller; ÇKS / ÖKS kayıtları, tapu beyanları, kira sözleşmeleri üzerinden dikkate alınmaktadır. Piyasa pratiklerinden izlendiği üzere, bir parsel birden çok kez kredi değerlendirmesinde dikkate alınmaktadır. Bu nedenle gerek teminata alınan gerekse bankaların sorgu ekranlarından ya da üreticilerin TCKN bilgilerinden hareketle krediye konu parseller için bir iz kayıt oluşturularak, bu alanların kredi için daha önce değerlendirildiğine dair bir uyarı sistemi geliştirilmeli, böylelikle mükerrer kredilendirmelerin ya da kapasite üstü limit tahsislerinin önüne geçilmelidir.

b. Hayvan kayıtlarının sağlıklı tutulması ve finansman kurumlarınca erişilebilir olması ciddi sorunları ortadan kaldıracaktır. Hayvan varlığının teminat olarak kullanılabilir hale gelmesi teminat sorunu yaşıyan üreticiler için önemlidir.

c. Üreticilerin tarımsal finansman konusunda bilinçlendirilmesi yanı sıra, ilgili kurumların personel ve yöneticileri de pozisyonlarının gerektirdiği şekilde bu konuda eğitilmelidir. Finans kurum ve kuruluşları, üniversite, birlikler- kooperatifler ve kamu kuruluşların iş birliği ile eğitimler düzenleyerek finansal okur-yazarlığın geliştirilmesi ve sürekliliğinin sağlanması için planlama yapılmalıdır.

d. Tarım sigortalarının kullanım alanlarının ve kalitesinin artırılması amaçlı düzenlemeler yapılmalıdır.

e. Denizbank ile başlayan sürecin bir Kooperatif bankasından beslendiği hatırlanmalıdır. Bu noktada piyasada boşluğu halen doldurulamamış olan kooperatif bankası ivedilikle hayata geçirilmelidir. Bu konuda üretici örgütleri de süreçlere dahil

ederek yerel ya da ülke çapında finansman modelleri üzerinde çalışma yapılmalıdır. Özel bankaların üretici örgütlerine sağlayacağı avantajlı finansal hizmetler, üretici örgütleri özelinde kampanyalı işlemler ya da birden fazla üretici örgütünün bir araya gelerek tarım sektörüne nakdi / gayri nakdi finansman sağlayacağı modeller bu çalışmalara örnek gösterilebilir.

f. Tarımsal ürün bütçelerinin hesaplamaları bilimsel olarak denetlenebilir, izlenebilir bir havuzda derlenmeli, geriye dönük olarak takip edilebilmeli ve mutlaka kamu kurumları ile eşgüdüm içinde oluşturulmalıdır.

g. Sübvansiyonlu kredilerin, ülke genelinde etkinlik göstermeleri ve Ziraat Bankası ile benzer şartlarda uygulanması kaydıyla diğer bankalar tarafından da verilebilir olmalıdır.

h. Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri için yeni bir sübvansiyonlu kredi modeli oluşturulmalıdır. Genel olarak kredilendirme başarısının iyi olduğu örnekler incelendiğinde hep değer zinciri finansmanı ile karşılaşılmaktadır. Bu uygulamaya örnek olarak sözleşmeli üretimin finansmanı verilebilir (Özçelik A ve ark,2005)

i. Tarımsal ipoteklerde masrafların düşürülmesine yönelik çalışma yapılması zorunludur. Bankalar SPK lisanslı firmalardan tarımsal gayrimenkullere ait ekspertizlerin uzman ziraat mühendisleri tarafından yapılmasını talep etmeli ve bununla ilgili olarak gerekli yasal düzenlemelerin yapılması için lobi oluşturmalıdır.

j. Elektronik Ürün Senetlerinin (ELÜS) daha çok kullanılan bir teminat çeşidi olabilmesi için gerekli çalışmaların yapılması sağlıklı olacaktır.

k. Kredi Stratejilerinin oluşturulması, Kredi Politikalarının oluşturulması, Kredi Prosedürlerinin oluşturulması, Yetki ve Organizasyon yapısı, Dokümantasyon, Bilgi işlem alt yapısı, Bankaların iç sistemleri, Kredi pazarlama süreçleri, Kredi Değerlendirme sistemleri, Limitlerin belirlenmesi ve bu limitlere riayet edilmesi, Yapılandırma işlemleri, Derecelendirme, Teminatlanma, İzleme süreçleri, Takip Süreçleri banka genelinde tüm iş kollarında olduğu gibi tarım kredileri için de özenle oluşturulmalıdır. Banka içi organizasyonlarda tarım konusunda bilgili kişilerin varlığı sağlanmalıdır.

l. Ziraat Bankası'nın tıpkı kartlı işletme kredisi kullanımında olduğu gibi, özel bankalar tarafından geliştirilebilecek ve yaygınlaştırılabilecek finansman yöntemleri noktasında yol gösterici bir rol üstlenmesi gerekmektedir. Uzun süredir birikmekte olan tarımsal kredi ve müşteri bilgileri havuzu bulunan bir kurum, Rating / Skoring / Karar Destek alanlarında yaratıcı ve güncel projeler geliştirmelidir.

KAYNAKLAR

- Adanacioğlu, H., Artukoğlu, M., Güneş, E., 2017. Türkiye'de Tarımsal Kredi Performansının Çok Boyutlu Ölçekleme Yaklaşımıyla Analizi, *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 23(2): 195-204.
- Anonim, 2019. <https://www.ceps.eu/wp-content/uploads/2013/01/FM%20WP33%20Credit%20Market%20Institutions.pdf>.
- BDDK, <https://www.bddk.org.tr/Veriler-Kategori/Bankacilik-Sektoru-Verileri/11> (Erişim tarihi: 11 Temmuz 2019).
- Co_operatives UK, 2019, *UK Agricultural Co_Operatives: Key Facts*, <https://www.uk.coop/agri/uks-agricultural-co-operative-sector> (Erişim tarihi: 13 Temmuz 2019)
- Crédit Agricole, 2019, *Crédit Agricole Leasing & Factoring*, <https://www.credit-agricole.com/en/business-lines-and-brands/all-brands/credit-agricole-leasing-factoring> (Erişim tarihi: 13 Temmuz 2019).
- Çelik Ateş, H., Yılmaz, H., Demircan, V., Gül, M., Öztürk, E., Örmeci Kart, M. Ç. 2017. How did post-2000 agricultural policy changes in Turkey affect farmers? – A focus group evaluation, *Land Use Policy* 69: 298-306.
- DGRV, 2019. *Cooperative Financial Network*, <https://www.dgrv.de/en/cooperatives/sectors/cooperativebanks.html> (Erişim tarihi: 15 Temmuz 2019).
- DZ BANK, 2019. *Dz Bank And The German Cooperative Financial Network*, https://www.dzbank.com/content/dzbank_com/en/home/DZ_BANK/profile/dz_bank_and_the_germancooperativefinancialnetwork.html (Erişim tarihi: 13 Temmuz 2019).
- European Parliament, 2018, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/events/survey-financial-needs-and-access-to-finance-eu-agri-enterprises_en.pdf (Erişim: 20.07.2019).
- European Parliament, 2019, *Cooperatives: Characteristics, Activities, Status, Challenges*, [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/635541/EPRS_BRI\(2019\)635541_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/635541/EPRS_BRI(2019)635541_EN.pdf) (Erişim tarihi: 10 Temmuz 2019).
- Everest, B., Yercan, M. 2016. *Kooperatif Ortaklarının Kooperatif Yönetimine Katılma Durumları ve Eğilimleri: Tarım Kredi Kooperatifleri Balıkesir Bölge Birliği Örneği, SESSION 5C: Çevre ve Tarım Ekonomisi, International Conference On Eurasian Economies*, s. 519-526.
- FAO, 2019. <http://www.fao.org/faostat/en/#data> (Erişim: 05.07.2019).
- Farm Credit Administration, 2018, *About Banks & Associations*, <https://www.fca.gov/bank-oversight/about-banks-and-associations> (Erişim tarihi: 3 Temmuz 2019).
- Gothe, C., 2015, *History of Rentenbank*, <https://www.rentenbank.de/en/about-us/rentenbank/history/> (Erişim tarihi: 10 Temmuz 2019).
- Gündoğdu A., 2016, *Bankacılık Sistemlerinin Denetleme ve Düzenleme Yapıları: Seçilmiş Bazı Ülkelerin İncelenmesi, Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Cilt: 53 Sayı: 622, İstanbul.*

- Güneş, E., Artukoğlu MM. 2010. Küresel Kriz Sürecinde Türkiye'de Tarımsal Kredi Etkinlik ve Uygulamaları. Türkiye IX. Tarım Ekonomisi Kongresi, Şanlıurfa, 22 - 24 Eylül 2010, cilt.2, 795-801.
- Güneş, E., Hormoz, M. 2016. ABD'de Tarımsal Kredi Sistemi ve Türkiye Tarımına Yönelik Öneriler, XII. Tarım Ekonomisi Kongresi, Isparta, Cilt:1,319-329.
- Güneş, E., Movassaghi, H., 2017, Comparative Analysis of Agricultural Credit System and Organization in Selected Countries. International Journal of Applied Agricultural Sciences. Vol. 3, No. 5.
- Iccrea Banca, 2016, The Company, https://www.iccreabancaimpresa.it/template/default.asp?i_menuID=29159 (Erişim tarihi: 15 Temmuz 2019).
- Jonsson, K.H, Huisman, C.J., Lagerkvist, C.J. and Rabinowicz, E., 2013, Agricultural Credit Market Institutions A Comparison Of Selected European Countries , Factor Markets Working Papers , Belgium.
- Kınıklı, F., Çıkıkçı, C., Yercan, M., İnce, Y. E. 2017b. Ortakların Kooperatif Hizmetlerinden Yararlanma Olanakları ve Memnuniyet Durumlarının İncelenmesi: İzmir İli Gödençe Tarımsal Kalkınma Kooperatifi Örneği, Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, Özel Sayı: 303-320.
- Kınıklı, F., Uzmay, A., Yercan, M., Demirkaya, C. H. 2017a. Pamuk Üreticilerinin Mevcut Örgütlenme Durumları ve Örgütlenmeye Bakış Açılarının Belirlenmesi: Aydın İli Örneği, Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, Özel Sayı: 922-951.
- Kınıklı, F., Yercan, M. 2018. Tarımsal Kooperatiflerde Ortakların Yönetime Katılımını Etkileyen Faktörlerin Analizi Üzerine Bir Araştırma: İzmir İli Sütçülük Kooperatifleri Örneği, Tarım Ekonomisi Dergisi 24(2):159-173.
- Koçtürk, O.M., Tepeci, M.,Duramaz, S.,Yatbaz, A.,2013. The Use of Agricultural Loan: An Analysis of Farmers' Bank Selection Decisions in Manisa, Turkey, Journal of Food, Agriculture & Environment, 11(3&4): 764-768.
- OECD,2019. https://www.oecd-ilibrary.org/development/data/oecd-international-development-statistics_dev-data-en (Erişim tarihi: 5 Temmuz 2019).
- Özçelik A., Güneş E. ve Artukoğlu M., Türkiye'de Tarımsal Kredi: Sözleşmeli Tarım Ve Üretici Örgütleri Üzerinden Kredi Uygulamaları, Ziraat Mühendisliği VI. Teknik Kongresi, Türkiye, 3 - 07 Ocak 2005, 961-985.
- Philips, S., 2017, Country Reports The Netherlands, USDA Foreign Agricultural Service Global Agricultural Information Network, The Hague.
- Rabobank, 2019, The European Banking Sector And The Co-Operative Banks, Economicresearch Department, <https://economics.rabobank.com/contentassets/f24337e6c6754c2aa72fde285f29b871/sp0806bvr-overview-european-co-operative-banking-sector.pdf> (Erişim tarihi: 15 Temmuz 2019).
- RBS, 2019, We Are What We Do, <https://www.rbs.com/rbs/our-brands/natwest.html> (Erişim tarihi: 15 Temmuz 2019).
- Şuekinci, Ş.,2007. Bankacılıkta Denetim ve Türkiye Uygulaması, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Para, Sermaye Piyasaları ve Finansal Kurumlar Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2015, G-20 Ülkelerinde Kooperatifçilik, http://koop.gtb.gov.tr/data/5697bd461a79f5d2d018c237/G20_kitapcik%2002.12.2015%20son%20son%20son.pdf (Erişim tarihi: 15 Temmuz 2019).
- T.C. Ticaret Bakanlığı, 2018 İtalya Ülke Raporu, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/avrupa/italya/sektorler/genel-sektorel-bilgiler> (Erişim tarihi: 15 Temmuz 2019).
- The Banks. EU, 2018, Economy and Banking Sector of France, https://thebanks.eu/countries/United-Kingdom/major_banks (Erişim tarihi: 15 Temmuz 2019).
- The Banks. EU, 2018a, Economy and Banking Sector of the United Kingdom, <https://thebanks.eu/countries/France> (Erişim tarihi: 15 Temmuz 2019).
- The Banks.EU, 2018b, Major Banks in the France, <https://thebanks.eu/bank-categories/mutual-banks-in-France> (Erişim tarihi: 15 Temmuz 2019).
- The Banks.EU, 2018c, Major Banks in the Netherlands, <https://thebanks.eu/articles/major-banks-in-the-Netherlands> (Erişim tarihi: 15 Temmuz 2019).
- The Co-operative Bank, 2019, Values and Ethics, <https://www.co-operativebank.co.uk/values-and-ethics> (Erişim tarihi: 15 Temmuz 2019).
- Ünlüer, M., Güneş, E. 2016. Türkiye'de Tarım Kredi Piyasasındaki Gelişmeler ve Tarımsal İşletmelere Etkileri, XII. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, 25-27.05.2016, Isparta. Cilt:1, 319-328.
- Yercan, M., Kınıklı, F. 2016. The Evaluation of Agricultural Cooperative Movement in the World and Turkey, Journal of Agricultural Faculty of Uludag University, Volume: 30, Number: Special Issue, 106-112.